

VERŠKE IDEJE, VERŠKE PRAKSE: SLOVENSKI NOVODOBNIKI IN NJIHOVE PRAKSE

Povzetek. Raziskovalci pogosto enačijo "nova religijska gibanja" (NRG) in "New Age", in med novodobnike prištevajo pripadnike zelo različnih verskih skupin. Avtorica članka trdi, da tako izenačevanje ni smiselno. Čeprav se New Age zdi kot zbir najrazličnejših idej, pa prek teh sinkretičnih in eklektičnih praks novodobniki pridobijo relativno stabilen, relativno enovit sistem prepričanj in verovanj, ki se razlikuje od sistemov drugih verskih skupin. Novodobniki, ki nimajo splošno priznanih "svetih knjig" in referenc niti ne eksplisitno prepoznavnega sistema verovanj in konceptov in tudi ne prepoznavnih skupnih ritualov, centralne organizacije in voditeljev, svoja verovanja in prepričanja torej pridobivajo prek prakse in jih pogosto prek nje tudi izražajo. Praksa pa je za novodobnike pomembna še drugače: prek svojih ekonomskih praks, ki jih razumejo kot obdarovanje, novodobniki tudi gradijo svojo skupnost.

Ključni pojmi: New Age, novodobniki, religijske ideje, religijska praksa, religijska ekonomija.

Odnos družboslovcev in javnosti do novih religijskih gibanj (NRG) je mnogokrat odklonilen. Pogosto se zdijo kot nekakšna slepa ulica kulture, odklon ali vrsta psiho-socialne bolezni (cf. Lemieux et al. 1993); so tako kot milenaristična gibanja nekakšen simptom družbene anomalije in nereda. Odklanjanje takih gibanj je torej nekakšen znak naše zaveze tistemu, kar mislimo, da je razum in red (BurrIDGE, 1985: 223). Houter in drugi odklonilen odnos preučevalcev religije do novih religijskih fenomenov pripisujejo dvema dolgima tradicijama v sociologiji. Ena označja domneven zaton moralnih vrednot in norm ter zavrača (tista) nova religijska gibanja, ki naj ne bi imela obvezujočih moralnih norm. Druga smer pa zagovarja sekularizacijsko hipotezo in zato pogosto označuje nove religijske fenomene kot "kvazi" religije, "supersticije" in "iracionalizme", ki da bodo izginili z napredkom znanosti, nove religije pa le nekakšen prehodni pojav (Houter et al., 2001: 19- 20).

Raziskovalci pod oznako "nova religijska gibanja" (NRG) pogosto tlačijo zelo raznolika gibanja, kot so na primer karizmatiki, ki širijo svoje (sinkretične) nauke med manjšo ali večjo skupino privržencev; v drugih okoljih uveljavljene častitljive religije, kot na primer budizem in Hare Krišna, ki so si utrle pot do zahodnih ver-

* Barbara Potrata, magistra socioloških in antropoloških znanosti. Doktorska kandidatka na Univerzi v Cambridgu.

nikov; skupine, ki pričakujejo prihod vesoljcev, ki bodo naznanili apokalipso in nastanek novega, boljšega sveta; krščanski odpadniki; novopogani, ki da oživljajo stare, poganske, predkrščanske religije; ljudi, ki da kanalizirajo - komunicirajo z bitji in entitetami z drugih ravni obstoja; satanisti, ki priklicujejo Princa teme; stare "nove" religije s konca devetnajstega stoletja, kot na primer teozofi.

Robbins in Bromley (1993) opozarjata, da je tako označevanje težavno. Tako kot nekateri drugi, tudi ta dva raziskovalca opozarjata, da nekatera NRG niso "nova", temveč le nadaljevanje nekaterih že obstoječih religijskih tradicij (tudi Alexander, 1992; Heelas, 1996; Melton, 1992; Robbins in Bromley, 1993: 91; Sutcliffe in Bowman, 2000; Storm, 1992). Nekatero pojave naj ne bi mogli uvrščati med "gibanja", saj je v nekaterih primerih nemogoče govoriti o "organizirani skupini ali skupnosti" (Robbins in Bromley, 1993: 91; tudi Heelas, 1996: 16; Sutcliffe, 1997: 101) ali pa niso "gibanje" v ideološkem pomenu besede (tudi Sutcliffe, 1997: 101). Eno takih terminoloških "odlagališč" vsakovrstnih pojavov, ki ga včasih uporabljajo celo sinonimno z NRG, je tudi "New Age", "Nova doba".

Ravno temu fluidnemu pojavu (tako kot Scientološki cerkvi) najbolj pogosto očitajo, da ni "religija", ker da gre le za nekakšne komercialne skupine, ki so si nalepile oznake "religija", da bi se tako izognile plačevanju davkov (Robbins in Bromley, 1993: 91). Van Hove pravi, da se je New Age, nekoč del ekscentrične kontrakulture šestdesetih, spremenil v nekakšno industrijo (Van Hove, 1999), ali kot natančneje trdi Bowman, v neke vrste "post-industrijsko domačo obrt" (1999: 185). Van Hove (1999) pravi, da New Agea ni mogoče definirati, zato predlaga, naj raziskovalci tega fenomena namesto termina "New Age" uporabljajo izraz "duhovno tržišče" (Van Hove, 1999).

Če se torej pod oznako NRG skrivajo zelo raznovrstni religijski pojavi, potem velja, da je zlasti New Age težko zamejiti. Privrženci New Agea, novodobniki, namreč nimajo osrednje organizacije, osrednje osebnosti ali avtoritet, svetih knjig in referenc niti ne zapletene mitologije ali izvornih mitov. Berejo tako budistične spise kot horoskope, hodijo čez žerjavico in se ukvarjajo z "novo znanostjo". Zdi se, kot da jih ne združuje ničesar. Veliko raziskovalcev tega pojava misli, da so novodobniki pripadniki kvazi-religijskega fenomena, katerega meje so porozne in nejasne (Roosen et al., 1993; Champion, 1993; Lemieux et al., 1995; York, 1995; Heelas, 1996; Van Otterloo, 1999), včasih pa si posamezne ideje in prakse celo nasprotujejo (Greer, 1995).

Drugi spet prepoznajajo razne stične točke. Nekateri pravijo, da je glavni novodobniški poudarek na prizadevanjih za dosego osebne in družbene transformacije (Ferguson, 1980; Houter et al., 2001; Melton, 1992; McGuire, 1996; Storm, 1992; York, 1995), zdravljenju (Albanese, 1992; Puttick, 1997; York, 1993; 1995), učenju (Bednarowski, 1992; Hanegraaf, 1999), optimizmu (Ellwood, 1992; Riordan, 1992; Hanegraaf, 1996), iskalstvu¹ ali nestalni pripadnosti različnim skupinam (Bahovec, 1997; Sutcliffe, 1997). Drugi poudarjajo, da je glavna značilnost New Agea iskanje in doseganje avtentičnega "jaza" (Hanegraaf, 1996, 1999) ali "samo-duhovnost"

¹ Sutcliffe opisuje "iskalstvo" kot "detekstualizirano", demokratično iskanje in raziskovanje duhovnosti (1997: 106), med katerim posamezniki več kot enkrat zamenjajo pripadnost različnim skupinam (Sutcliffe 1997).

(Heelas, 1996; Van Otterloo, 1999), ena najbolj razširjenih praks pa "kanaliziranje" (Brown, 1997; Feher, 1992; Heelas, 1996; Melton, 1992; Perry, 1992; Puttick, 1997; Riordan, 1992) in eno najbolj razširjenih prepričanj vera v reinkarnacijo (York, 1995; Heelas, 1996; Hanegraaf, 1996; Perry, 1992).

Čeprav je po mnenju večine raziskovalcev težko zamejiti New Age, pa se večina strinja, da novodobniki nasprotujejo kakršnimkoli institucijam in avtoritetam, in da so organizirani v obliki ohlapnih mrež. V tej točki pa se novodobniki bistveno razlikujejo od tistih verskih skupin, sekt, denominacij in cerkva, ki sicer sodijo v nova religijska gibanja, so pa organizirana na hierarhičen način. Novodobnike morda zanimajo posamezne ideje ali prakse teh skupin, morda bodo celo določeno obdobje obiskovali njihova srečanja in obrede, vendar se ne bodo nikoli čutili kot pripadniki določene skupine. Tako mi je eden od mojih slovenskih novodobniških informantov, med katerimi sem opravljala svoje terensko delo, zagotovil, da je Scientološka cerkev "fašistična organizacija", kar ga pa ni motilo, da ne bi pri regresiji, potovanju v prejšnja življenja, uporabljal scientološkega e-metra, nekakšnega preprostega detektorja laži, da bi ugotavljal, kateri spomini na prejšnja življenja so "pravi", kateri pa "lažni".

Praksa kot način pridobivanja verovanj

Ker "New Age" pogosto enačijo z splošnim terminom "NRG" in mednje prištevajo skupine, ki tja sploh ne sodijo (Sutcliffe and Bowman, 2000: 1), in ker sami novodobniki nimajo eksplicitno zavezujočega sistema verovanj, centralne organizacije ali avtoritete osebe, je tako veliko raziskovalcev pri definiranju novodobništva prišlo do zmedenih in celo nasprotujočih si dognanj. Tisti pa, ki so preučevali novodobnike bolj celovito in poglobljeno (Hanegraaf, 1996), skozi njihovo prakso (Heelas, 1996 med različnimi britanskimi novodobniškimi in NRG skupinami, Brown, 1997 med ameriškimi "kanali", Luhrmann 1989 med sodobnimi britanskimi čarovnicami), pa so identificirali mnoge in med seboj primerljive stične točke, od katerih se jih večina sklada z mojimi terenskimi opažanji o slovenskih novodobnikih. V nasprotju s temi raziskovalci, pa se po mojih izkušnjah te posamezne ideje združujejo v medsebojno povezane koncepte in relativno kompleksen sistem. Medtem ko se ti raziskovalci osredinjajo predvsem na individualističen vidik novodobništva, sem jaz identificirala tudi kolektivni značaj novodobništva, o katerem bo več govora v nadaljevanju.

Dejstvo, da raziskovanje novodobniške prakse daje podnejše izsledke kot preučevanje njihovih idej, je mogoče pojasniti s pomočjo Luhrmannove (1989) hipoteze o pridobivanju novodobniških idej in konceptov, ki se sklada tudi z mojimi terenskimi ugotovitvami. Luhrmann (1989) trdi, da v nasprotju z drugimi skupinami in verskimi skupnostmi, sodobne britanske čaravnice niso najprej osvojile sistema verovanj in na njegovi podlagi delovale v praksi, temveč so ideje pridobivale ravno prek prakse. Novodobniki namreč nimajo eksplicitnega sistema tistega, v kar verjamejo in po čemer se ravna. Nasprotno, radi poudarjajo, da ni treba verjeti v ničesar in da je za njih najpomembnejše tisto, kar delajo in sami izkusijo ali dobijo kot "intuitivni" uvid.

Tako na primer ni nobene novodobniške "svete knjige", v kateri bi pisalo, da mora tisti, ki hoče biti novodobnik, verjeti v reinkarnacijo. Novince ne bo noben novodobnik prisiljeval verjeti v preseljevanje duš po smrti. Novinec bo do resničnosti vere v reinkarnacijo prišel, recimo takrat, ko se bo podvrigel tehniki regresije, priklicevanja spominov na prejšnja življenja. Nekdo drug bo do prepričanja v obstoj preseljevanja duš prišel prek karmičnega horoskopa, tretji pa se bo v resničnost reinkarnacije prepričal takrat, ko se bo med intenzivnim re-birthingom, posebej globokim dihanjem, med katerim se lahko sprostijo razne, morda že zdavnaj pozabljene travme, spomnil katerega izmed "prejšnjih življenj", iz katerega naj bi izvirala sedanja travma.

Novinec bo najverjetneje še kar nekaj časa skeptik in bo svoje novo prepričanje "preverjal" tudi s kakšnimi drugimi tehnikami, vendar pa bo končno le začel verjeti v transmigracijo duš. Svoje prepričanje bo delil z vsemi drugimi novodobniki, čeprav so ti morda prek iste ugotovitve prišli prek kakšne druge prakse. Razumevanje preseljevanja duš, po katerem je v nasprotju z nekaterimi drugimi verskimi tradicijami, ki tudi poznajo koncept reinkarnacije, (na primer budizem in hinduizem), ponovna utelesitev nekakšna nagrada za etično ravnanje v tem življenju, in po katerem si duša pred naslednjo inkarnacijo sama izbere glavne okoliščine in probleme, s katerimi se bo srečevala v bodočem življenju, da bi se "učila", bo enak med vsemi novodobniki.

Novodobniki, čeprav veliko berejo in raznim tekstom priznavajo večjo ali manjšo veljavo, nimajo osrednjega svetega teksta, ki bi bil podlaga njihovemu verskemu sistemu in na podlagi katerega bi utemeljevali avtoriteto katere koli organizacije ali avtoritete osebe. Vseeno pa si novodobniki prek raznih praks in tehnik pridobijo presenetljivo podobna prepričanja in verovanja.² Kot perenialisti (Houter, 2001: 12; Heelas, 1996) novodobniki verjamejo, da so prepričanja in verovanja v srcu vseh religij, ne glede na to, kako različna se sicer zdijo, zato jih novodobniki iščejo v katerikoli religijski tradiciji. Zaradi takega stališča je New Age sinkretičen in eklektičen. Vsi slovenski novodobniki tako verjamejo, da so ljudje v "prvinskem stanju" v bistvu vsemogočni bogovi, ki so sposobni že s samimi mislimi vplivati na svet okrog njih. "Prvinsko stanje" je stanje vsakršnega blagostanja, zdravja, radosti in vse kar je še drugih pozitivnih kulturnih konceptov.

Takrat so ljudje tudi v stalnem stiku s poslednjo realnostjo, ki jo imenujejo "višja sila", "kolektivno nezavedno", "kozmična energija", "božanska vibracija", "ljubezen", "mir", "bog" in podobno. Načina komuniciranja s to realnostjo je vseprisotna "energija", poslednjo realnost pa je mogoče prepoznati tudi s pomočjo intuicije in osebne izkušnje. V "prvinskem stanju" se ljudje tudi "prepuščajo kozmosu" in tako verjamejo, da "Višja sila" skozi njih deluje v njihovo dobro. Vendar pa družba in njene institucije prisilijo ljudi, da "pozabijo" na svojo božansko naravo in izgubijo stik s poslednjo realnostjo. Ljudje nič več ne verjamejo v svojo božanskost, razvijejo omejujoč pogled na življenje, ki da je "dolina solza", polna nesreče, pomanjkanja in žalosti, s tem pa ljudje postanejo egoistični ter polni zavisti in strahu pred življenjem. Človekov "resnični jaz" prekrijejo "maske", ki se imenujejo tudi "ego",

² Za natančnejši opis novodobniških konceptov in verovanj glej Potrata (2001).

ki ga novodobniki razumejo tako kot "egoizem", v psihoanalitičnem smislu kot internalizirane družbene norme in vloge (cf. Heelas, 1996: 20), zaradi katerih ljudje slepo sledijo družbenim institucijam, pravilom in zapovedim.

Komunikacija med človekom in božansko realnostjo se torej prekine, "energijska pretočnost" je motena in tako nastopi blokada. Nezdrave družbene zapovedi in prepovedi, "negativni mišljenjski vzorci", ki niso v skladu z novodobniškimi pojmovanjem človeka, pa povzročijo "blokade" na enem ali več teles človeka³, ki se prepletajo v človekovi avri, ki izmenjujejo energijo s fizičnim in družbenim okoljem prek nekakšnih energijskih vrtincev in odprtih - "čaker". Ker je v vesolju vse holistično povezano z vsem, se blokada na enem izmed teles preseli na fizično telo, in tako človek zboli. Novodobniki že iz bolezni same sklepajo, kateri "izkrivljeni mišljenjski vzorec" bi lahko povzročil določeno bolezen (cf. Furnham and Vincent, 2000: 63 za širok sklop praks komplementarne in alternativne medicine, ki niso nujno novodobniške).

Terapevt tako ne izvaja le fizične in "energijske" terapije na klientu (poskuša znova vzpostaviti energetski pretok), temveč se mora s klientom predvsem pogovoriti o tem, kateri "negativni življenjski vzorec" je bolezen povzročil. Rahitis tako ne nastane zaradi pomanjkanja vitamina D, temveč zaradi pomanjkanja občutka varnosti in ljubezni ter občutka čustvene podhranjenosti. Klient in terapevt morata skupaj analizirati situacijo in ugotoviti, zakaj se klient počuti čustveno podhranjenega, kdaj se je ta občutek pojavil, v katerih situacijah se kaže in podobno. Da bi klient ozdravel, mora začeti ljubiti sebe in prenehati biti odvisen, koliko ga ljubi drugi. Proces, v katerem klient spoznava, zakaj in kateri "negativni" "miselni" ali "čustveni" vzorec je privedel do bolezni, se imenuje "ozaveščanje".

Točko v terapiji, preden klient "ozavesti" svojo bolezen, imenujem tudi "zaščitna" faza, saj klienti velikokrat pridejo do novodobnika zato, ker se jim zdi, da so žrtve temnih in zlih sil, ki so jim prepuščeni na milost in nemilost, in od terapevta pričakujejo nekakšno "zaščito". Terapevti jim morda tako "zaščito" tudi nudijo: energijske "modulatorje", ki ščitijo pred negativnimi naravnimi radiestezijskimi sevanji, proti-uroke, ki naj nevtralizirajo zlovešč vpliv uroka, ali pa morda klienta naučijo, kako se postavijo v "steber svetlobe", ki jih bo obvaroval pred slabim. Terapevt si bo predvsem prizadeval, da bo klientu pomagal "ozavestiti", katera nezdrava družbena zapoved ali prepoved je povzročila bolezen, da bi se klient lahko "očistil" in "prečistil" vseh omejujočih okvirov, ki mu jih postavlja družba, in začel razločevati med tistim, kar misli sam, in tistim, kar mu vsiljuje družbeno okolje in institucije.

Predvsem mora klient "prevzeti odgovornost za vse", kar se mu dogaja. To ne pomeni, da prevzame krivdo (cf. Brown, 1997: 67), temveč da klient prepozna, kako je aktivno udeležen v določeni življenjski situaciji ali problemu, zato lahko tako vedenje in odnos tudi spremeni in prevzame nadzor nad življenjem v svoje roke. Če je novodobnica na primer prepričana, da ima v življenju težave z otroki zaradi zle usode, mora v novodobniškem procesu najprej "ozavestiti", zakaj se z

³ Novodobniki si sicer niso enotni, koliko teles imamo ljudje, vsi pa se strinjajo, da najmanj štiri: fizično, "mentalno" (skupek misli in kognitivnih funkcij), "emocionalno" (vsota človekovih čustev in čustvene ga doživljanja) in astralno, duhovno ali kako drugo "telo".

otroki spušča v konflikte. Ko "prevzame odgovornost" in prizna, da ima v preprih z otroki tudi sama aktivno vlogo, ima s tem možnost, da dejansko prevzame nadzor nad življenjem v svoje roke, saj je ona sama tista, ki ki je soudeležena v konfliktu, torej lahko z večjim samozavedanjem in drugačnim odnosom vpliva na svojo usodo. Nič več ni žrtev mračnih urokov in zle usode, temveč oseba, ki ima nadzor nad svojim življenjem.

Novodobniške terapije, pa tudi različne prakse,⁴ se tako hitro spremenijo v nekakšne laične psihoterapevtske ure, v katerih posameznik spoznava vedno nove "negativne mišljenjske vzorce", ki mu jih vsiljuje družba, in postavlja vedno natančnejše meje med sabo in družbenim okoljem, in se vedno bolj individualizira. Proces, ko novodobnik obiskuje različne duhovne tečaje in delavnice, "intenzive" (kratkotrajne, a intenzivne delavnice) in predavanja, ter spoznava in se očiščuje vedno več omejujočih "negativnih vzorcev" in se vedno bolj individualizira, se imenuje "delo na sebi" in je torej proces individualizacije. Če posameznik tudi "prevzame odgovornost", je to tudi proces emancipacije, zato to fazo imenujem tudi "emancipacijska". "Delo na sebi" je doživljenjski in celo večživljenjski proces, v katerem se "duša" posameznika premika z nižjih na višje duhovnih ravni in se sooča z vse bolj kompleksnimi problemi. Ljudem v duhovni evoluciji pomagajo in jih vodijo "razsvetljene" osebe, med katerimi je pogosto najti velike verske voditelje raznih tradicij, kot so Jezus, Mohamed in drugi.⁵

Novodobniki sicer resda nimajo zavezujočih tekstov, avtoritet in centralne organizacije, pa vendarle imajo splošen okvir prepričan in verovanj, ki pa si jih pridobijo prek prakse. Novodobnikom ni treba ničesar "verjeti", vendar se bodo v procesu osvajanja novodobniških praks prav gotovo naučili glavnih konceptov, ki sem jih kratko opisala v prejšnjih odstavkih. Novodobniki se torej od drugih NRG razlikujejo po svojem specifičnem okviru tistega, v kar verjamejo, zato termina "New Age" in NRG nikakor ne gre uporabljati sinonimno. Na primer, Hare Krišnovci tako niso novodobniki, saj je njihov bog Krišna, ne pa neka nedefinirana "višja sila", svoje svete tekste po pomembnosti ne enačijo, recimo s Svetim pismom, njihovo razumevanje reinkarnacije pa ni enako novodobniškemu. Res je sicer, da so se nekateri izmed mojih informantov zanimali za Hare Krišnovce in so

⁴ "Ozaveščanje" se tako lahko dogaja tudi, na primer, med re-birthingom, ko se človek lahko nenadoma začne zavedati nekaterih "negativnih" kognitivnih ali emocionalnih "vzorcev". Med hojo po žerjavici se na primer, dogaja "čiščenje" nekaterih "vzorcev", ki se jih želimo znebiti.

⁵ Ta najširši okvir konceptov in idej izhaja iz teozofije. Glavna razlika med novodobniki in teozofi je v tem, da je New Age odprt, inkluziven sistem, ki lahko sprejme skorajda vsako prakso in jo prilagodi svojim osnovnim idejam in konceptom. Teozofija pa je zaprt, jasno zamejen sistem, z deklariranimi doktrinami, dogmami, voditelji in jasno razpoznavno organizacijo. Novodobniki svoja prepričanja dobivajo prek prakse, ki ima močan laični psihoterapevtski značaj, teozofi prek doktrine in knjig, medtem ko psihoterapevtski značaj ni prevladujoč. Tillett pravi, da je Teozofska družba skozi vso svojo zgodovino kazala dve tendenci: na deklarativni ravni je bila zavezana iskanju univerzalnega bratstva med ljudmi, iskanju znanja ter zavračanju dogem, nauk in učiteljev, v praktični realnosti pa je bila kot organizacija zelo zavezana ravno specifičnim učenjem, učiteljem in dogmam (1990: 159). Tillett tudi nadaljuje, da je druga tendenca pogosto vodila k nekakšnemu "duhovnemu fašizmu", saj so si nekateri v organizaciji domišljali, da je le peščica izbranih sposobna voditi, nadzorovati in manipulirati z množico pripadnikov (1990: 168). Moč bi bilo trditi, da je "New Age" na nek način "prava" teozofija, saj se zavzemajo za podobne cilje, ne da bi se spremenil v dogmatično organizacijo.

zato prebirali Bhavadgito, vendar Krišna ni bil njihov bog (morda so ga le priznavali kot razsvetljeno osebo, ki pomaga človeštvu na višje ravni zavesti). Krišnovi verski voditelji niso bili tudi njihove avtoritete, niso izključno obiskovali Hare Krišnovskih obredov in niso priznavali mitologije te stare indijske religije.

Praksa kot način izražanja verovanj

Novodobniki prek prakse ne spoznavajo in osvajajo le svojih verovanj in prepričanj, temveč jih ravno prek svojih aktivnosti in dela tudi izražajo. Nekateri novodobniki se namreč preživljajo z novodobniškimi proizvodi ali storitvami. Ti ljudje s svojim poklicnim delom v New Age živijo, podobno pa velja za tiste, ki se preživljajo s prodajo novodobnih proizvodov, medtem ko zastoj opravljajo novodobne storitve. Večina novodobnikov pa ima povsem običajne službe, novodobne proizvode in storitve pa opravljajo občasno, pogosto za občasno plačilo, ali pa je New Age njihov konjiček, ki jih osebno izpolnjuje. Zanimivo pa je, da tudi ne-novodobniško delo teh ljudi pogosto izraža enega ali več aspektov novodobniških verovanj in prepričanj.

V prejšnjih odstavkih sem trdila, da je "delo na sebi" pravzaprav proces "čiščenja" družbene pogojenosti, nekakšna osebna "ekologija". Tako je poklicno delo kar nekaj mojih informantov bilo povezano s "čiščenjem". Ena ženska je bila čistilka, dva sta se ukvarjala s "čiščenjem", z ekologijo - eden kot priznan strokovnjak na tem področju, drugi kot politični aktivist ene izmed zelenih strank v Sloveniji. Spet drugi je pri proizvodnji uporabljal le "čiste" pigmente, drugi pa "čiste" surovine za prehrabene proizvode. Nadaljevala bom še z enim primerom. Trdila sem, da ima proces "zdravljenja" dve fazi. Prva je zaščitniška, druga emancipatorna. V prvi fazi novodobnik želi le zaščito pred tistim, kar naj bi ga ogrožalo in nad čemer nima vpliva. Presenetljivo veliko mojih informantov se je ukvarjalo z različnimi "zaščitami". Ne samo, da so mnogi ponujali razne "zaščite", na primer pred negativnimi radiestezijskimi "zemeljskimi sevanji", ampak sta dva v vsakdanjem življenju tudi prodajala alarmne in zaščitne naprave, trije so bili varnostniki in eden telesni stražar, eden je zasnoval zapleten način "zaščite" investicij, še nekdo pa delal kot prostovoljec na lokalnem Uradu za zaščito potrošnikov.

To je le nekaj izmed številnih primerov, ko so ljudje tudi v svojem ne-novodobnem delu izražali enega ali več vidikov novodobniškega "dela na sebi", svojih novodobniških verovanj in prepričanj. Novodobniki, ki nimajo splošno priznanih "svetih knjig", niti ne eksplicitno prepoznavnega sistema verovanj in konceptov in tudi ne prepoznavnih skupnih ritualov, torej svojih verovanj in prepričanj prek prakse niso le pridobivali, ampak so jih zelo pogosto tudi izražali. Na ta način so ne-novodobne in novodobne vidike svojih življenj tudi celostno zaokrožili. V nadaljevanju pa bom trdila, da novodobniki prek prakse niso le pridobivali in izražali svoja prepričanja, temveč so prek svojih praks tudi vzpostavljali mrežo tesnih povezav, svojo versko "skupnost".

Praksa kot način graditve verske skupnosti

Čeprav sem trdila, da sociološko gledano obstaja veliko skupnih točk med slovenskimi novodobniki, pa antropološko gledano novodobniki sebe definirajo samo po enem kriteriju, in sicer, da so tisti, ki "pomagajo drugim" iz nesebičnih in popolnoma človekoljubnih namenov (pri tem pa jih ne vznemirja dejstvo, da tudi taborniki "pomagajo drugim", ne da bi bili novodobniki). Novodobniki, ki nimajo institucionalne fasade, za katero bi lahko skrivali svoje ekonomske dejavnosti (tako kot večina drugih organiziranih religij), pa se tu kmalu znajdejo v težavah, saj jim njihov etični kodeks in edini razpoznavni znak, po katerem se po lastnih prepričanjih razlikujejo od drugih, nalaga, da nesebično pomagajo drugim iz "brezpogojne ljubezni" in za to ne zahtevajo denarja. Realne življenjske razmere pa jim pogosto nalagajo, da zaračunavajo za svoje dejavnosti.

Novodobniki profesionalci morajo za preživetje prodajati svoje proizvode in storitve. Tudi tisti, ki le občasno ali zaradi konjička ponujajo svoje storitve in izdelke, pogosto, na primer za terapije porabijo veliko časa in imajo lahko precejšnje stroške. Samo dajati in nič računati utegne tudi prizadeti porabnikov ponos, saj mnogi ne želijo samo prejemati, temveč se želijo nekako oddolžiti. Če se ne morejo, se utegne zgoditi, da klienti ne bodo več prišli na terapijo ali uporabljali nekega izdelka, čeprav bi ga morali, in si bodo tako morda ogrozili zdravje. Kaj torej novodobniki naredijo v tem primeru, ko sami (pa tudi drugi) mislijo, da ne bi smeli zaračunavati za "duhovnost", v to pa so zaradi preživetja in drugih razlogov prisiljeni? Kako je novodobnik še vedno lahko novodobnik, po lastni definiciji tisti, ki nesebično in brez denarnih motivov "pomaga drugim", ko pa zaračunava za svoje proizvode ter storitve in za njih prejema denar?

Novodobniki to za njih težko situacijo razrešijo tako, da "cene" in svojo denarno ekonomijo razumejo kot "darila" in domnevno altruistično "obdarovanje". Slovenski novodobniki na najrazličnejše načine redefinirajo svoje "cene" in "zaračunavanje" v nekakšno "dobrodelnost" in "darila", ki so polna "ljubezni" in družbenih relacij. Naštela bom le nekaj načinov take redefinicije. Novodobniki dejansko včasih delajo zastoj in tako nekaj "podarijo". V nasprotju z zdravniki ortodoksne medicine in tradicionalnimi zdravilci so novodobniki tudi prepričani, da nobena denarna vsota ne more poplačati vsega dobrega, ki ga je zdravilec naredil klientu. Plačilo, pa naj je še tako visoko, je samo majhen znak zahvale ali pozornosti za vso pomoč, ki jo je zdravilec nudil klientu (cf. Hsu, 1999: 67), in ki je tako ostalo nekakšno neplačano "darilo". Zelo pogosto tudi ne zaračunavajo fiksnih cen, ampak prepustijo klientu, da se sam odloči, če in koliko bo plačal. Storitev ali izdelek tako dobi značaj "darila" ali "dobrodelnosti", plačilo pa je spet le nekakšen "prostovoljni prispevek". Ena od čestih strategij redefinicije je tudi predstavljanje "cene" kot "stroška". Plačilo za nek izdelek tako ni plačevanje "cene", ampak naj bi bilo samo povračilo stroškov, ki jih je imel ponudnik pri izdelavi določenega izdelka ali pri ponudbi določene storitve.

Strategij redefinicije monetarne ekonomije v domnevno altruistično "obdarovanje" je še veliko. Novodobniki namreč izdelkom pogosto dodajajo še družbeni odnos, tako da izdelek z izrisom simbolov za priklicevanje univerzalne energije

reiki pogosto napolnijo z zdravilno energijo, z "ljubeznijo" in s tem z družbenim odnosom, ki bo vezal proizvajalca in tistega, ki mu je izdelek namenjen. Novodobniški izdelki in storitve so tudi redko standardizirani in skoraj vedno kar najbolj prirejeni po meri klienta (cf. Kelner and Wellman, 2000: 10). Storitve ali izdelek ima tako močno osebno noto in se tako sklada z Noonanove opredelitvijo darila (citirano v Carrier, 1995: 146), da mora biti darilo izbrano v skladu s prejemnikovimi željami in potrebami. Natančno prikrojevanje novodobniških izdelkov ali storitev po meri prejemnika je torej mogoče razumeti tudi kot način redefinicije "blaga" v "darilo".

To je le nekaj izmed načinov preimenovanja monetarnih razmerij v "obdarovanje", kar je za novodobnike izjemnega pomena, saj morajo biti zaradi samodefinitivne prepričanosti, da so oni tisti, ki nesebično "pomagajo drugim". Vendar pa je že Mauss (1967) v svojem klasičnem delu "Darilo" poudaril, da darilo ni nikoli nesebično, saj ljudje podarjajo s pričakovanjem, da jim bo obdarjenec darilo vrnil, in da ljudje podarjajo z določenimi nameni, pričakujoč koristi. Na ta način ljudje vzpostavljajo odnose medsebojne odvisnosti, pa tudi superiornosti tistega, ki podarja. Obdarovanje se na prvi pogled res zdi nesebično, vendar pa rituali (na primer kula ali potlač), ki obdarovanje spremljajo, pogosto nakazujejo njegovo preračunljivost, obvezujoče odnose in to, da tisti, ki podarja, pričakuje določeno korist (Mauss, 1967).

Pri novodobnikih pričakovanje proti darila nastopi ravno zaradi koncepta "dela na sebi", ki pomeni, da mora novodobnik v iskanju duhovne globine neprestano obiskovati razna predavanja in intenzive, delavnice in druge novodobniške dogodke. Ker se novodobniki pogosto tudi sami začnejo ukvarjati s katero od praks, je tako zelo verjetno, da bo novodobnik A, ki novodobniku B "podari" na primer terapijo zdravljenja s kristali (ker verjame, da cena, ki jo je plačal klient, še zdaleč ne pokrije koristi, ki jih je slednji pridobil v terapiji, objektivno gledano pa gre seveda za denarno transakcijo), bo čez teden dni, mesec ali leta v drugi situaciji postal klient B-ja. Tako mu bo B na primer "vrnil darilo", ko bo A k njemu prišel na regresijo (v prejšnja življenja), kjer bo A morda terapijo kakor prejel "zastonj", torej kot "darilo", plačal pa bo "najemnino za prostor", ki bo primerljiva s specialističnimi terapijami ortodoksne medicine in drugimi novodobniškimi terapijami, vsekakor pa bo daleč presegal kakršnokoli realno najemniško ceno. Novodobnika A in B sta tako vezana prek prakse "obdarovanja"; novodobniško pojmovanje denarnih transakcij kot "obdarovanja" pa med novodobniki ustvari recipročni odnos, kjer ga drugače ne bi bilo.

Novodobniki, ki so zavezani k doživljenjskemu obiskovanju raznih novodobniških praks in dogodkov, tako z razumevanjem denarnih transakcij kot nesebičnega "obdarovanja" med sabo ustvarjajo vezi odvisnosti, recipročnosti, prijateljstev⁶ in sociabilnosti. Novodobniki torej prek prakse niso le pridobivali in pogosto izražali svoja prepričanja in verovanja, ampak so glede na to, da nimajo svetih knjig in mitov, centralne organizacije ter obvezujočih pravil, karizmatičnih voditeljev ali

⁶ Wellman v svoji raziskavi vezi v kanadskem Torontu ugotavlja, da so se klienti reikija od porabnikov ortodoksnih zdravstvenih storitev razlikovali po tem, da so svoje terapevte prištevali med "prijatelje" (2000: 150).

avtoritet, prek svoje prakse, svojih ekonomskih aktivnosti, ki so jih subjektivno razumeli kot obdarovanje (objektivno pa so v glavnem denarne transakcije), med sabo vzpostavljali mreže medsebojnih odvisnosti, recipročnosti in sociabilnosti in na ta način gradili svojo "skupnost".

Trditev, da je New Age "individualna" religija, je torej redukcionistična, saj ima New Age tudi svoj kolektivni značaj. Če sem na začetku trdila, da novodobni koncept "dela na sebi" pomeni nekakšno laično psihoterapijo in predvsem individualizacijo, potem je treba poudariti, da isti koncept, ki sploh omogoča iluzijo "obdarovanja", hkrati pomeni tudi grajenje mrež sociabilnosti, recipročnosti in vzpostavljanje "skupnosti". Novodobnik gre skozi proces individualizacije tako, da se neprestano udeležuje raznih novodobniških praks, prek katerih tudi vzpostavlja kolektivne vezi. Individualno in kolektivno sta v New Ageu torej medsebojno konstitutivna.

Pojmovanje ekonomskih transakcij kot domnevno nesebičnega obdarovanja, ki vzpostavlja tesne prijateljske vezi, pa ima za novodobnike še dodaten pomen. Rus (1999) v svoji analizi mrež med direktorji slovenskih podjetij poudarja, da so med njimi dolgoletne prijateljske vezi in znanstva. Rus, ki ugotavlja, da je bilo v primerjavi z izjemnim obsegom privatizacije pravzaprav malo neupravičeno odtujenega premoženja, v teh prijateljskih vezeh vidi enega bistvenih faktorjev uspešnosti slovenske tranzicije. Nizek odstotek odtujenega premoženja Rus namreč ne pripisuje morebitni prirojeni poštenosti slovenskih državljanov niti domnevni skrivni zaroti, ki je prikrila velike nečednosti, temveč dejstvu, da je ravno mreža "prijateljev" sposobna učinkovitega socialnega nadzora. "Prijatelji" niso pošteni po naravi, temveč ne želijo kompromitirati ostalih "prijateljev" kot skupine, zato drug drugemu gledajo pod prste. Še več, prijateljske vezi omogočajo učinkovit pretok informacij po mreži, ki imajo tako tudi sposobnost samo-uravnavanja in samo-organizacije (Rus, 1999).

Podobno je mogoče trditi tudi za slovenske novodobnike in njihove mreže "prijateljev". S svojimi ekonomskimi aktivnostmi, ki jih sami razumejo kot "obdarovanje", med seboj vzpostavljajo medosebne recipročne vezi, prijateljstva in mreže sociabilnosti, ki so ravno zato lahko tudi učinkovite. Moje izkušnje s terena kažejo, da novodobniki vsekakor razpravljajo in dosežajo konsenz o bistvenih vprašanjih, težavah, idejah in praksah, ta konsenz pa člani učinkovito posredujejo in uveljavljajo tudi med drugimi člani mreže. Pretok informacij v novodobniških mrežah je hiter in učinkovit, novodobniška "skupnost" pa ima sposobnost samo-uravnavanja in samo-organizacije. Primer takega samo-organiziranja in regulacije so različna združenja zdravilcev po posameznih dejavnostih (na primer Združenje reikistov), ki skrbijo za šolanje in izpopolnjevanje svojih članov, etični kodeks in njegovo uveljavljanje, izmenjavo informacij in podobno.

Zaključek

Novodobniki nimajo svoje organizacije, knjige naukov in mitov, čeprav bolj poglobljene študije novodobnikov kažejo (Brown, 1997; Hanegraaf, 1996; Heelas,

1996; Luhrmann, 1989), da med njimi obstajajo mnoge stične točke, ki jih združujejo. Te stične točke pa niso nikjer eksplicitne, kot celovit sistem niso zapisane v nobeni knjigi in jih ne poučujejo na nobeni delavnici ali predavanju. Novodobniki svoja prepričanja in verovanja pridobijo prek prakse, pogosto pa jih prek prakse tudi izražajo. Praksa pa je za novodobnike pomembna tudi drugače, saj novodobniki skozi ekonomsko prakso, ki jo razumejo kot altruistično in darežljivo "obdaruvanje", gradijo svojo versko "skupnost".

V metodološkem smislu je torej pri preučevanju novodobnikov manj smiselno preučevati, kaj berejo in pišejo, temveč je treba preučevati njihove praktične aktivnosti. Ko izstopimo iz evropocentričnega razumevanja religijskih idej, metodološki napotek o primarnosti prakse pravzaprav ni nič več nenavaden, saj tudi nekatere druge religije označuje to, v kaj ljudje verjamejo, kot tudi, kaj delajo. Muslimane na primer ne definira le Koran, temveč jih v veliki meri opredeljuje tudi praksa. Če razumemo, da je za nekatere skupine praksa tako opredeljujoča kot za druge ideje in dogme, potem se nam odprejo tudi druga vprašanja. Če priznamo, da so novodobniki "skupnost", ki jo konstituira in opredeljuje praksa in prek prakse pridobljene in izražene ideje, potem je vprašanje, kako tej "skupnosti" zagotoviti varstvo verskih pravic, vsekakor legitimno.

LITERATURA

- Albanese, Catherine (1992): "The Magical Stuff: Quantum Healing in the New Age?" v *Perspectives on the New Age*, (urednika) Lewis and Melton, New York: SUNY
- Alexander, Kay (1992): "Roots of the New Age" v *Perspectives on the New Age*, (urednika) Lewis and Melton, New York: SUNY
- Bahovec, Igor (1997): *Postmoderna in spreminjanje religioznosti v sodobni zahodni kulturi*, neobjavljena magistrska dizertacija, Ljubljana: FDV
- Bednarowski, Mary Farrel (1992): "The New Age Movement and Feminist Spirituality: Overlapping Conversations at the End of the Century", v *Perspectives on the New Age*, (urednika) Lewis and Melton, New York: SUNY
- Bowman, Marion (1999): "Healing in the Spiritual Marketplace: Consumers, Courses and Credentialism" v *Social Compass*, 46 (2): 181- 190
- Brown, Michael F. (1997): *The Channelling Zone: American Spirituality in An Anxious Age*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press
- Burridge, Kenelm (1985): "Millennialisms and the Recreation of History" v *Religion, Rebellion, Revolution*, (ed.) Lincoln, Bruce, Hampshire and London: MacMillian
- Campiche, Roland J. (1993): "Individualisation du croire et recomposition de la religion" v *Archives de Sciences Sociales des Religion*, 81: 117- 131
- Champion, Françoise (1993): "La croyance en l'alliance de la science et de la religion dans les Nouveaux courants mystiques et esoteriques", v *Archives de Sciences Sociales des Religion*, 82: 205- 223
- Carrier, James A. (1995): *Gifts and Commodities: Exchange in Western Capitalism since 1700*, London and New York: Routledge
- Ellwood, Robert (1992): "How New is the New Age" v *Perspectives on the New Age*, (urednika) Lewis and Melton, New York: SUNY
- Feher, Shoshanah (1992): "Who Holds the Cards? Women and the New Age Astrology" v *Perspectives on the New Age*, (urednika) Lewis and Melton, New York: SUNY

- Ferguson, Marilyn (1980): *The Aquarian Conspiracy: Personal and Social Transformation in the 1980s*, Los Angeles: J.P. Tarcher
- Furnham, Adrian and Vincent, Charles (2000): "Reasons for using CAM" in *Complementary and Alternative Medicine: Challenge and Change*, (uredniki) Kelner, Wellman, Pescosolido, Saks, Amsterdam: Harwood Academic Publishers
- Greer, Paul: "The Aquarian Confusion: Conflicting Theologies of the New Age" v *Journal of Contemporary Religion*, 10 (2), 1995: 151- 165
- Hanegraaf, Wouter J. (1996): *New Age Religion and Western Culture*, Koeln: E.J.Brill
- Hanegraaf, Wouter J. (1999): "New Age Spiritualities as Secular Religion: a Historian's Perspective" v *Social Compass*, 46 (2): 145- 160
- Heelas, Paul (1996): *New Age Movement: the Celebration of The Self and The Sacralization of Modernity*, Oxford: Blackwell
- Houtman, Dick, Mascini, Peter, Gels, Marieke (2001): "Why Do Churches Become Empty, While New Age Grows?: Secularisation and Religious Change in the Netherlands", predavanje na konferenci "The Spiritual Supermarket - Religious Pluralism and Globalisation in the 21st Century: The Expanding European Union and Beyond", 19 do 22. aprila 2001, London: London School of Economics
- Hsu, Elizabeth (1999): *The Transmission of Chinese Medicine*, Cambridge: Cambridge University Press
- Kelly, Aidan A. (1992): "An Update on Neopagan Witchcraft in America" v *Perspectives on the New Age*, (urednika) Lewis and Melton, New York: SUNY
- Kelner, Merrijoy in Wellman, Beverly (2000): "Complementary and Alternative Medicine: Challenge and Change" in *Complementary and Alternative Medicine: Challenge and Change*, (uredniki) Kelner, Wellman, Pescosolido, Saks, Amsterdam: Harwood Academic Publishers
- Lewis, James L. (1992): "Approaches to the study of the New Age" v *Perspectives on the New Age*, (urednika) Lewis and Melton, New York: SUNY
- Luhrmann, Tanya M. (1989): *Persuasions of the Witch's Craft: Ritual Magic in Contemporary England*, Cambridge: Harvard University Press
- Mauss, Marcel (1954): *The Gift*, Cohen and West : London
- Melton, Gordon J. (1992): "New Thought and the New Age" v *Perspectives on the New Age*, (urednika) Lewis and Melton, New York: SUNY
- Perry, Michael (1992): *Gods Within: A Critical Guide to the New Age*, London: SPCK
- Potrata, Barbara (2001): "Duhovnost Nove dobe" v *Časopis za kritiko znanosti*, (202-203): 163-179
- Puttick, Elizabeth (1997): *Women in New Religions: in Search of Community, Sexuality and Spiritual Power*, Basingstoke: Macmillian
- Riordan, Suzanne (1992): "Channeling - A New Revelation?" v *Perspectives on the New Age*, (urednika) Lewis in Melton, New York: SUNY
- Rus, Andrej (1999): *Social capital, corporate governance and managerial discretion*, Ljubljana: FDV
- Storm, Rachel (1992): *In Search of Heaven on Earth*, London, Aquarian Thornsons
- Sutcliffe, Steven (1997): "Seekers, Networks and New Age" v *Scottish Journal of Religious Studies*, 15 (2): 181- 184
- Sutcliffe, Steven and Bowman, Marion (2000): "Introduction" v *Beyond New Age* (urednika) Bowman and Sutcliffe, Edinburgh: Edinburgh University Press
- Tillet, Gregory (1990): "Esoteric Adventism: Three Esoteric Christian Adventist Movements of the First Half of the Twentieth Century" v *Cargo Cults and Millenarian Movements* (urednik) Trompf, Berlin and New York: Mouton de Gruyter
- Van Hove, Hildegard (1999): "L'emergence d'un marche spiritual" v *Social Compass*, 46 (2): 121- 134

- Van Otterloo, Anneke H. (1999): "Self-spirituality and the Body: New Age Centres in The Netherlands since the 1960s" v *Social Compass*, 46 (2): 191- 202
- Wellman, Beverly (2000): "Partners in Illness: Who Helps When You Are Sick" v *Complementary and Alternative Medicine: Challenge and Change*, (uredniki) Kelner, Wellman, Pescosolido, Saks, Amsterdam: Harwood Academic Publishers
- York, Michael (1995): *The Emerging Network: A Sociology of The New Age and Neo-pagan Movements*, Lanham and London : Rowman and Littlefield
- York, Michael (1993): "New Age in Britain: An Overview" v *Religion Today*, 9 (3): 14- 21
- York, Michael (1999): "Le supermarche religieux - ancrages locaux du Nouvel Age au sein de reseau mondial" v *Social Compass*, 46 (2): 173- 180